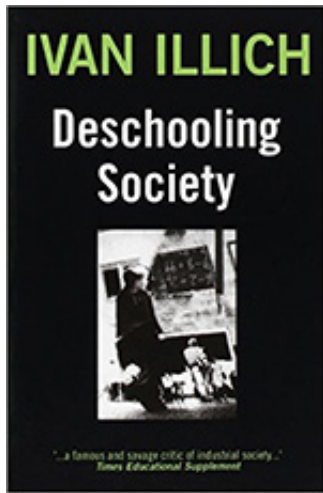

Ivan Illich - Deschooling society

De centrale boodschap van dit boek uit 1971 is bij de meesten wel bekend: weg met al het schoolse gedoe! Echter levert het lezen van dit boek een genuanceerder beeld op.

Allereerst betekent 'deschooling' niet dat alle scholen hun deuren moeten sluiten. School is voor Illich een 'age-specific, teacher related process requiring full-time attendance at an obligatory curriculum.'. Het woord 'proces' lijkt me hierin van belang - we hebben het dus niet in de eerste plaats over het instituut school. Eerder een systematische inzet van die schoolse processen, wat volgens hem een modern fenomeen is.

En wat is er mis met dat schoolproces?

Door dit schoolse proces systematisch in te zetten, ontstaat zoiets als 'kindertijd'. Illich denkt dat onze 'volwassen' humane maatschappij, helemaal niet zo humaan is als het een schoolomgeving moet inrichten om de kinderen van die maatschappij af te zonderen, kortom als het een zo volwassen gedoe is geworden dat de kinderen eruit worden geweerd. Vanuit een betrokken maatschappelijk (inclusief) perspectief zou je volgens hem kortom überhaupt twijfels moeten hebben over een schools systeem. Deschooling is daarmee allereerst dus een laten ophouden van zoiets als 'kindertijd' en waarbij de maatschappij als geheel weer leefbaar zou kunnen worden gemaakt voor de jeugd.

Meer specifiek zit het probleem in dit schoolse proces vooral ook bij de rol van de docent of leraar. Die leraar heeft namelijk een wel heel bepalende en dwingende rol:

School, by its very nature, tends to make a total claim on the time and energies of its participants. This, in turn, makes the teacher into custodian, preacher, and therapist. In each of these three roles the teacher bases his authority on a different claim. The teacher-as-custodian acts as a master of ceremonies, who guides his pupils through a drawn-out

labyrinthine ritual. He arbitrates the observance of rules and administers the intricate rubrics of initiation to life. At his best, he sets the stage for the acquisition of some skill as schoolmasters always have. Without illusions of producing any profound learning, he drills his pupils in some basic routines. The teacher-as-moralist substitutes for parents, God, or the state. He indoctrinates the pupil about what is right or wrong, not only in school but also in society at large. He stands in loco parentis for each one and thus ensures that all feel themselves children of the same state. The teacher-as-therapist feels authorized to delve into the personal life of his pupil in order to help him grow as a person. When this function is exercised by a custodian and preacher, it usually means that he persuades the pupil to submit to a domestication of his vision of truth and his sense of what is right.

Daarnaast bestaat onder het schoolse proces altijd een verplicht curriculum, waar de hele tijd aan wordt werk. De leerling moet aanwezig zijn, het is daarmee repressief en destructief.

Classroom attendance removes children from the everyday world of Western culture and plunges them into an environment far more primitive, magical, and deadly serious. School could not create such an enclave within which the rules of ordinary reality are suspended, unless it physically incarcerated the young during many successive years on sacred territory. The attendance rule makes it possible for the schoolroom to serve as a magic womb, from which the child is delivered periodically at the school days and school year's completion until he is finally expelled into adult life. Neither universal extended childhood nor the smothering atmosphere of the classroom could exist without schools. Yet schools, as compulsory channels for learning, could exist without either and be more repressive and destructive than anything we have come to know.

De meest fnuikende impact van school komt echter door de ceremonie van het onderwijs zelf uitgeoefende 'verborgen curriculum' die aanzet tot vooroordelen en discriminatie, en iedereen als een consument laat denken die altijd meer en meer wil.

To understand what it means to deschool society, and not just to reform the educational establishment, we must now focus on the hidden curriculum of schooling. ... We are rather concerned to call attention to the fact that the ceremonial or ritual of schooling itself constitutes such a hidden curriculum. Even the best of teachers cannot entirely protect his pupils from it. Inevitably, this hidden curriculum of schooling adds prejudice and guilt to the discrimination which a society practices against some of its members and compounds the privilege of others with a new title to condescend to the majority. Just as inevitably, this hidden curriculum serves as a ritual of initiation into a growth oriented consumer society for rich and poor alike.

En hoe Illich zijn ideeën ook verder uitrolt, in relatie tot een soort geschiedenis van de (Amerikaanse) universiteiten, tot de schoolse meetbaarheid en het curriculum waartoe als een client wordt verhouden, en wat nog allemaal meer: elke keer blijkt weer dat juist dat schoolse proces uiterst dubieuze en onwenselijke gevolgen of consequenties heeft vanwege het bovenstaande.

En dat schoolse proces zit volgens hem dus in de hele maatschappij. Het is alom ingebed en we kunnen ons haast niet meer voorstellen hoe het zonder zou kunnen. En juist vanuit die situatie denkt Illich dat we met het onderwijssysteem dat we hebben moeten beginnen. Juist in het onderwijssysteem is dit schoolse namelijk primair aanwezig en nog het meest dubieus en onwenselijk:

The hidden curriculum of family life, draft, health care, so-called professionalism, or of the media play an important part in the institutional manipulation of man's world-vision, language, and demands. But school enslaves more profoundly and more systematically, since only school is credited with the principal function of forming critical judgment, and, paradoxically, tries to do so by making learning about oneself, about others, and about nature depend on a prepackaged process. School touches us so intimately that none of us can expect to be liberated from it by something else.

Iedereen gaat door dit onderwijssysteem heen en is daarna bijna niet meer in staat zichzelf van de indoctrinatie hiervan te bevrijden. We hebben als geschoolde volwassenen de neiging onze eigen scholing te romantiseren. Waarschijnlijk kennen we ons eigen leren aan de leraar toe en waarderen we hem ook nog eens voor het zogenaamde geduld dat hij met ons heeft gehad.

Hoe ontsnappen we aan die intieme schoolse dwang die ons zo ontzettend wordt ingeprent? Revolutie! Dat is in ieder geval het korte antwoord van Illich. Opstand. Hij wijst op het feit dat nu al drugs worden ingezet om de gemoederen te bedaren (denk aan de stijgende medicatie bij jongeren), maar Illich verwacht een nog veel intensere pedagogische oorlogsvoering die hij vergelijkt met de stijl van Vietnam. Bevrijding moet komen vanuit scholing zelf door een bewustwording van leraren en leerlingen als tegelijk uitgebuit en uitbuit. Het moet een revolutionaire strategie van de toekomst worden. Stevige taal wordt gehanteerd. Het is geen makkelijk gevecht om te winnen, maar we moeten standvastig blijven knokken voor een betere toekomst.

En die toekomst kent heus nog wel duidelijke wetten en regels, Illich stuurt niet aan op complete vrijheid en anarchie. Uiteraard blijft er een stoep waarop je moet lopen om niet overreden te worden, maar hoe die stoep wordt gebruikt is dan wel principieel vrij. Vrije mensen dus die de instituten niet tot de grond toe afbranden, maar de instituten 'convivial' maken, wat zoiets betekent als aangenaam, van iedereen en ook joviaal - duidelijke kaders waarbinnen iedereen zich vrij kan voelen.

An educational revolution depends on a twofold inversion: a new orientation for research and a new understanding of the educational style of an emerging counterculture. ... The emerging counterculture reaffirms the values of semantic content above the efficiency of increased and more rigid syntax. It values the wealth of connotation above the power of syntax to produce wealth. It values the unpredictable outcome of self-chosen personal encounter above the certified quality of professional instruction. This reorientation toward personal surprise rather than institutionally engineered values will be disruptive of the established order until we dissociate the increasing availability of technological tools which facilitate encounter from the increasing control of the technocrat of what happens when people meet. Our present educational institutions are at the service of the teacher's goals. The relational structures we need are those which will enable each man to define himself by learning and by contributing to the learning of others.

Concreet wil Illich aan de slag met 4 'netwerken' of 'webben' van mogelijkheden: overzicht van onderwijs objecten (dingen die het leren helpen), uitwisseling van 'skills', communicatie netwerken (peer-matching) en onderwijzers-in-het-groot (wel gekozen op basis van meningen van eerdere cliënten). Deze vier worden vrij uitgebreid uitgewerkt inclusief waar de financiën vandaan moeten komen en hoe de netwerken moeten worden ingericht.

Hoewel deze vertaling naar de praktijk moet worden gewaardeerd, is dit duidelijk niet Illich zijn sterkste boodschap. Dit blijkt uit het feit dat hij steeds weer terug grijpt op het negatieve huidige systeem, maar vooral ook uit de door hem zelf ook geconstateerde 'fuzzy line' tussen hoe de onderwijzers in beide systemen functioneren. De belangrijkste methode om te constateren of we ons daadwerkelijk in het nieuwe systeem bevinden is 'the priceless character' die in dat geval kenmerkend is voor de meester-discipel relatie. Het is een vrijblijvende tijdverdrijf voor leraar en leerling, 'vrije tijd' wat in het Grieks 'schole' is. En wat volgt is een wat meer algemene uitwijding over Pandora, Prometheus en Epimetheus - waarmee hij zijn voorgaande verhaal wellicht een soort grootsheid wil geven en onze tijd wil koppelen aan de Griekse mythe om het hoopvolle van de geschetste onderneming te onderstrepen. Hoewel het misschien niet anders kan, leest deze bepaling meer als een vage, mythische omschrijving dan een heldere 'call to action'. Kortom: we blijven zitten met een nieuw model voor instituten die echter op het punt van de nieuwe docenten maar moeilijk te onderscheiden zijn van de oude situatie, en een Grieks verhaal dat in een meer algemene en mythische bewoording probeert mensen tot deze nieuwe situatie te laten komen.

Illich zoekt in mijn ogen dus vooral hoopvolle strijdmakkers die met hem willen strijden voor een nieuwe toekomst, zonder de vorm van die strijd zelf heel helder te maken. Het staat echter daarbij vast dat de meer algemene boodschap van dit boek bijna niet te missen is en overtuigt vanwege zijn heldere en eigenlijk best genuanceerde betekenis. Maar het met Illich eens zijn veronderstelt wel een revolutionair maatschappelijk perspectief in plaats van een onderwijsverandering of school-innovatie. Het veronderstelt dat we uiteindelijk massaal een omwenteling veroorzaken. Het moet een revolutie worden vanuit de leraren en docenten, maar die vooral ook zijn impact gaat hebben

op alles eromheen.

Bent u een dergelijke strijdmakker: ik denk dat er betere boeken zijn die oproepen tot een sociale of maatschappelijke revolutie. Wat Illich vooral bijdraagt is duidelijk maken waarom je als docent of leraar in die revolutie een belangrijke rol zou moeten spelen.

Rekent u zichzelf niet tot die strijdmakkers: dat weet u na het lezen van dit boek dat u volledig bent geïndoctrineerd door scholing. Discrimineren, consumeren, uitbuiten, dat is dan uw impliciete keus. En klinkt in alles wat u daar tegen in brengt niet altijd weer die indoctrinatie door? Of bent u dusdanig cynisch en neergeslagen dat u enkel zegt: 'so what?'?

De hele tekst is [online te vinden](#) en er zijn talloze besprekingen waarbij die van infed.org vooral ook achtergrond informatie geeft over Illich, hetgeen ik hierboven niet heb gedaan. Het valt echter op dat in veel besprekingen de ideeën van Illich worden gereduceerd tot een mogelijke hervorming van onderwijsinstututen: zo is bijvoorbeeld de boodschap van newlearningonline zeer beperkt en misleidend omtrent de boodschap die Illich daadwerkelijk in zijn boek propageert.